

התובעת

נגד

הנתבע

פסק דין

מסכת העובדות:

בפני בית הדין, התובעת פתחה את דבריה באמרה שבמהלך השנה וחצי שהיא הכירה את הנתבע, הוא עסק בהצלחה במסחר בבורסה. הוא היה אדם מאושר, פיקח למדי, והיה כיף להיות איתו. גם התובעת וגם ילדיה נהנו מאוד להיות איתו. זמן קצר לפני שהתחתנה איתו, נכנסה התובעת לביתו של הנתבע, ומצאה אותו מתנהג באופן מוזר. הוא סיפר לה שלקח כדור שינה בשם "אמביאן", שיכול לגרום לתופעות לוואי מוזרות. הוא הבטיח שלא יקח את התרופה יותר. במשך התקופה שהיא הכירה אותו, הוא לא סיפר לה על תרופות שלקח. עם זאת, זמן קצר לפני החתונה, הנתבע אכן סיפר לתובעת שלפני שנים רבות הוא סבל מדיכאון, אלא שכעת הוא אינו מדוכא וגם אינו לוקח תרופות נגד דיכאון. לאחר שגילה לה זאת, הרגישה התובעת שביכולתה להתמודד עם המצב, והיא אכן התחתנה איתו.

חודשים אחדים אחרי החתונה, התחיל הנתבע לגלות סימני דיכאון. הוא היה שוכב על הכורסא במהלך כל היום ללא מעשה, וישן לעתים קרובות במשך היום. באותו זמן הפסיד סכומים משמעותיים בשוק המניות, ודבר זה גרם לו להיות עוד יותר מדוכא, ולא מתפקד. הוא היה מלוכלך והיה מסתובב בבגדים מלוכלכים במשך היום. כאשר התובעת היתה חוזרת מהעבודה, היתה מוצאת את הבית מבולגן לגמרי. הוא היה פורץ בבכי באופן פתאומי, והיו לו גם פרצות זעם בלתי מוצדקות. היו תרופות שונות, כולל תרופות נגד דיכאון, שעבורן קיבל מרשמים ב-2012 ו-2013. התובעת לא ידעה אם התנהגותו הבלתי עקבית נבעה מכך שלקח את התרופות או מכך שלא לקח אותן. במהלך האירוסין שלהם, לא הבחינה התובעת בהתנהגות כזו.

בניגוד להצגת הדברים על ידי התובעת, השיב הנתבע בכתב לכתב התביעה שלה, והודה שיש לו נטייה לדיכאון, שהוא סובל מהפרעות קשב וריכוז של מבוגרים, ושהוא מקבל קיצבת נכות בגלל הדיכאון. במילים שלו: "הדיכאון וחוסר השאיפות המקצועיות היו חלק מהשיח שלנו, החל לא הרבה זמן לאחר שהתחלנו לבלות ביחד, ולתוך הנישואין שלנו." בעצם, הנתבע טוען שהתובעת באה איתו לרופא, שאמר לה שהוא סובל מדיכאון. יתר על כן, על אף שבבית הדין ספרה התובעת שהם יצאו ביחד במשך שנה וחצי לפני הנישואין, הנתבע כתב במייל בקיץ 2015, מסיח לפי תומו, שהיו יחסים ביניהם למשך שש וחצי שנים, ולאחרונה כתב ש"היו יחסים ביניהם במשך כמעט שש שנים", ושבתקופות מסוימות כאשר הילדים שלה היו אצל בעלה הראשון, "למעשה כמעט גרנו ביחד". בנוסף, הוא כתב שהם היו ביחד במשך שלוש וחצי שנים, והוא טוען שהתובעת עומדת על כך שמדובר בשנתיים וחצי. כשקראה את תשובת הנתבע לכתב התביעה, הודיעה לנו התובעת שהכירה את הנתבע במשך ארבע וחצי שנים,

וטענה שלא היתה לה מושג (וגם לא ניסיון) לגבי ההשלכות של מי שסובל ממניאה דפרסיה, ועל כן בחרה להתחתן עמו.

בהסכמה מכלילת עם הצגת הדברים על ידי הנתבע, הודיעה לנו מטפל בריאות מקצועי אשר טפל בתובעת שהיא היתה פגועה נפשית ועל כן לא היתה מסוגלת להבחין בכך שהתנהגותו היתה חריגה.

לבסוף, טוענת התובעת שלפני החתונה, הנתבע חילל את השבת, לא שמר על כשרות, ושהיא רבה איתו כאשר הכניס אוכל לא כשר לתוך הבית. טענתה בענין חילול השבת אושרה על ידי ששה אנשים; שני אנשים העידו על אכילת אוכל לא כשר מצדו, ושתי חברות של התובעת הודיעו לנו שהוא כיבד את זכותה של התובעת לנהל בית כשר, אם כי אחת מהן הודתה בפנינו שיתכן שכבוד זה נעלם עם התדרדרות הנישואין. אדם אחד אשר מכיר את הנתבע למעלה מעשרים שנה ראה אותו פעמים אין ספור מחלל את השבת בכך שנהג במכונית שלו, טפח את הגינה בביתו, ולפעמים גם מקצר את בדשא בשבת. שני שכנים שהכירו אותו במשך יותר מעשור ספרו לנו שאחרי שנגמר ארוחת הצהריים בשבת, הנתבע היה יוצא לחצר האחורי לעסוק בזריעה שם. אדם אחר סיפר שהיה יושב ליד שולחן השבת, ולפעמים היה קם והולך לעבוד על המחשב. אדם שלישי, בנוסף לאחד משני האנשים הנזכרים לעיל, ראה אותו פעמים רבות יוצא מהמכונית שלו עם שקיות ממקדונלדס, שהביא להם לחשוב שהוא אינו שומר כשרות. בניגוד לדברים אלה, עומד על כך הנתבע שמתוך כבוד לאשתו, מעולם לא הכניס אוכל לא כשר לביתם. מזה אנו למדים שהוא אכן אכל אוכל לא כשר. הנתבע היה גר בתוך קהילה יהודית אורתודוקסית במשך 25 שנה, ובגוש הבנינים בו היה גר, מעבר ל-75% מהאנשים היו יהודים אורתודוקסים, ויותר מעשרה יהודים בוגרים אורתודוקסיים ידעו על חילול השבת על ידו. במשך עשורים, בכל שבת היה האורתודוקסים אשר התגוררו בשכונה - כולל שכנים שגרו בבתיים סמוכים ממש - היו עדים להתנהגותו בפרהסיא. בעצם, אחד השכנים טוען שהנתבע בכוונה חיכה עד שיעבור על פני ביתו לפני שיעסוק במעשיו הלא שבתיים. שני עדים ספרו לנו שאנשים מסוימים ניסו לשכנע את הנתבע "לשנות את דרכיו" אך ללא הועיל.

אורח החיים הלא-אורתודוקסי של הנתבע התחיל בבית הוריו. הוריו לא היו שומרי מצוות. הוא מעולם לא קיבל חינוך יהודי כלשהו, כולל חינוך בתלמוד תורה, ולא חגג את הבר-מצווה. כל האחים שלו והרבה מבני דודיו התחתנו עם לא-יהודים. יש מחלוקת בין בני הזוג לגבי השאלה, האם הנתבע רצה לשרוף את גופתו של אביו לאחר פטירתו, או שמא הוא קנה חלקת קבר בבית קברות יהודי שנים לפני שפגש את התובעת. בכל מקרה, התובעת גם הזכירה שגופתה של חמותה נשרפה על ידי הנתבע, והנתבע לא הכחיש טענה זו. הנתבע התנגד לדת מאורגנת כלשהי, ולדברי אשתו, "ברוב הימים הוא לא האמין באל-קים." גם בראש השנה וביום כיפור הוא לא הגיע לבית הכנסת. כפי שנאמר לנו על ידי אדם אחד, בפעמים המעטות שכן הגיע לבית הכנסת, הופיע הנתבע במכנסיים קצרות. כאשר שכנו - רב מחסידי חב"ד - שכנע אותו להניח תפילין, סיפר לנו הנתבע שהוא לכאורה חשב שהדבר היה מצחיק. בהינתן שיהודי אורתודוקסי אחד, רב אורתודוקסי אחד ואשה יהודייה אורתודוקסית אחת ספרו לנו שהנתבע פיקח מאוד ואינטלקטואל, וקרא ספרים שונים בפילוסופיה שעוסקים בדת, ושמבחינה פילוסופית נהיה לאתאיסט או "כמעט אתאיסט" אשר ניהל שיחות פילוסופיות על מנת לאשש את עמדתו ולא על מנת לשמוע דעות המנוגדות לעמדתו המוצהרת כדי לשנות את עמדתו. בקיצור, מה שהם מספרים מאשש את הצהרתה של התובעת. בנוסף, בתשובתנו לכתב התביעה, לא עירער הנתבע על תיאורו על ידי התובעת כאדם אשר דוחה את הדת. למרות שנראה שהנתבע היה מוכן לכאורה לפתור את העניינים בבית דין מקומי, ולא בבית הדין הבינלאומי הנמצא אלפי קילומטרים מפלורידה, בסופו של יום הוא לא טיפל בעניינים בבית הדין. התובעת זמנה אותו לבית דין מקומי בקשר לתביעותיו, והוא סירב להתייצב. להערכתנו, התנגדותו האידיאולוגית לדת מאורגנת בכלל, ולישוב מחלוקות

בפורום דתי כמו בית דין בפרט, ו/או חוסר נוחותו מהרעיון של הופעה בפורום יהודי אורתודוקסי, בהתחשב באורח החיים שלו, יכולים להוות סיבה/ות לחוסר נכונות מצדו להגיע לבית דין.

מקריאה מדוקדקת של תשובת הנתבע לכתב התביעה עולה שחוסר הדתיות שלו בכלל, והבסיס האידיאולוגי לחוסר זה בפרט, אינם שנויים במחלוקת. בתור עורך דין, תשובתו לכתב התביעה של התובעת לא היתה חד משמעית. הוא מזכיר שהוא כיבד את הנוהגים הדתיים של אלה שנכנסו לביתו – מה שאושר על ידי שתי נשים שהתארחו בביתו – אך הוא לא ערער על התיאור שתיארה אותו התובעת בקשר לאי השמירה על מצוות מצידו. הנתבע מנסה להסיט את התיאור בטענה שחלק מהתיאורים היו "חצי-אמת" שיתכן שהם נכונים, ושהיא לא שמרה מצוות תמיד, אבל הטענה הבסיסית של התובעת – ואשר אושרה על ידי שלושה אנשים – לפיה הוא היה אתאיסט או כמעט אתאיסט, לא הוכחה על ידי הנתבע. למעשה הוא כותב שבפרהסיא, "אורח החיים שלי לא היה סוד" ו"התובעת לא ציפתה ממני לשנות הרגלים שנהגתי לפיהם משך כל ימי חיי". למעשה, כאשר שאלנו שלושה גברים ואישה אחת אם ניתן לסווג את הנתבע כ"תינוק שנשבה" בגלל העובדה שלא נחשף לחינוך יהודי, הם השיבו פה אחד ובהחלטיות: "בכלל לא".

הוצאנו פסק דין אשר מחייב את הנתבע לתת גט לאשתו. ואולם הוא עומד בסירובו לתת לה גט בטענה שיתן את גט אך ורק לאחר שהתובעת תשלם לו את חובותיה הכספיים שהיא חייבת לו.

דין

1. קידושי טעות

השאלה הראשונה שעולה מהצגת הדברים על ידי התובעת ותשובתו של הנתבע לכתב התביעה היא, האם יש לתובעת מקום לטעון שלפני החתונה, היא לא הבינה את חומרנו של הדכאון ממנו סבל הנתבע, ועל כן, היות וגילתה זאת רק לאחר הקידושין, היא זכאית לטעון ש"לעולם לא הייתי מתחנת איתה אילו ידעתי את חומרנו של הפרעה הנפשית שלו".

על מנת להיזקק למנגנון של "קידושי טעות" כדי לבטל קידושין ולטעון שהיתה טעות ביצירת הנישואים, חייבים להתקיים שלושה תנאים:¹

1. המום של הבעל צריך להיות מום גדול, כגון עקרות של הבעל, סירוב מצדו להביא ילדים לעולם, הפרעה נפשית, הומוסקסואליות או ביצוע פשע. כל הדוגמאות הנ"ל אופיינו על ידי פוסק אחד, לפחות, כ"מום גדול". ברור, כפי שמציינים הרב חיים ברלין והרב שלום משאש, שיש להזהר מהמדרן החלקלק, פן יכיר הפוסק בפגם זעום, כגון פרצות זעם תקופתיות של הבעל, היותו בזבזן, או קמצן, כעילה לביטול הקידושין. ראה שו"ת נשמת חיים סי' פז (קכו); שו"ת שמש ומגן ח"ג, אבן העזר סי' כז.

נשאלת השאלה, האם יש לסווג דכאון כמום גדול. הנתבע קבל מרשמים לתרופות (אשר לכאורה, הוא לפעמים לקח ולפעמים לא) אשר נועדו לחולים הסובלים מהפרעה דפרסיבית חמורה ולא להסובלים המחרדות. על בסיס התרופה האנטי-דפרסיבית שנמצאה בבית, בבצירוף הסמפטומים שתוארו, שלושה מטפלי בריאות מקצועיים הגיעו למסקנה שהנתבע סבל מהפרעה נפשית חמורה. לפוסקים שביטלו קידושין על בסיס הפרעה נפשית אצל הבעל, ראה שו"ת הר צבי, אבן העזר ח"ב, סי' קפ; שו"ת

¹ אנו נדון בשניים מהתנאים בלבד. לענין התנאי השלישי, ראה שם, הערה 4.

אגרות משה, אבן העזר ח"א, סי' עח; שו"ת מהרש"ם ח"ו, סי' קנט (בצירוף טענה מסייעת נוספת לביטול הקידושין); תיק 870175/4, בית דין אזורי חיפה, 29 בדצמבר 2014.

2. האישה לא היתה מודעת למום לפני הנישואין, וגילתה אותו רק לאחר החתונה.

מבדיקה של טענות התובעת עולות אי התאמות בין מה שנאמר לנו בבית דין לבין מה שכתב הנתבע בתגובה לכתב התביעה שלה ותשובתה לטענותיו. למשל, במהלך הישיבה בבית הדין (וגם בשיחת טלפון שקדמה לישיבה), היא אמרה לנו שהיא גילתה את ההפרעה שלו רק זמן קצר לפני החתונה, ובאותו מועד הוא היה בריא. ואולם, על סמך חילופי הכתבים בין הנתבע לבינה, טענתה כעת היא שלא היה לה מושג (וגם לא ניסיון) לגבי ההשלכות של מי שסובל ממאניה דפרסיה, ועל כן היא בחרה להתחתן עמו. במילים אחרות, היא ידעה במשך זמן רב על ההפרעה שלו אך לא הבחינה בסמפטומים הקשים של מצב דכאוני.²

מהצגת דברים זו ניתן להסיק שבמהלך ארבע וחצי או שש השנים שהכירה אותו, היא לא ראתה אותו סובל ממאניה דפרסיה. בדרך כלל, אנו ניצבים בפני מצב בו הבעל נמנע בכוונה או שלא בכוונה מלגלות שהוא סובל מהפרעה נפשית. ולפיכך, בהנחה שמתקיימים התנאים הנוספים, ניתן לבטל את הקידושין על סמך קידושי טעות.

ואולם במקרה שלנו, היתה ידיעה לגבי המום הגדול. לאחר מכן, כמה שנים לאחר שהתחתנו, כנראה התדרדר מצבו הנפשי, והיא הצהירה: "לו הייתי יודעת שמצבו יתדרדר, לא הייתי מתחתנת איתו." אם לפני החתונה היא הייתה סבורה שתצליח להתמודד עם המצב, כעת, חומרתה של ההפרעה מונעת אפשרות זו.

בשולחן ערוך, אבן העזר סי' קנד, סעיף ה, כתוב וז"ל:

"איש המשתטה מידי יום יום ואומרת אשתו אבי מחמת דחקו השיאני לו וסבורה הייתי לקבל ואי איפשי כי הוא מטורף וירא אני פן יהרגני בכעסו אין כופו אותו לגרש."

על אף העובדה שהאישה נמצאת במצב של סכנת נפשות, אין השולחן ערוך מתיר כפיית גט! בהסברו את הסיבה לפסק זה, אומר הגאון מוילנא בביאור הגר"א, שולחן ערוך, אבן העזר סי' קנד, סעיף יז וז"ל:

"שאין כופין... כיוון שידעה אי אפשי סבורה הייתי לקבל..."

במילים אחרות, לא עומדת לאישה הטענה שמלכתחילה סברה שהיא תוכל להתמודד עם מצבה של בעלה ועכשיו היא רואה שאין מסוגלת לכך. לפיכך לא כופין את הגט. בעצם, שו"ת שערי דעה סי' קעא טוען שבמצב של הפרעה נפשית אשר משתנה "מעט לעת", אכן מניחים שהאישה מקבלת את המצב.

למרות זאת, פוסקים רבים חולקים על הדעות הנ"ל.

על אף שידעה שבעלה העתידי היה מוכה שחין לפני החתונה, והיא קבלה מום זה בתור תנאי בקידושין, בשיטה מקובצת, כתובות עז עמ' א מציינים תלמידי רבנו יונה וז"ל:

"חוץ ממוכה שחין שיכולה היא לומר עכשיו איני יכולה לקבל לפי שבכל יום ויום הולך ומכביד עליו חוליו לפי שכשהיא משמשת עמו והולכה ממיקה את בשרו..."

במילים אחרות, השינוי בדעתה לגבי יכולתה לגור עם אדם מוכה שחין גובר על התנאי, ומותר לכפות גט.

² תיאור דברים זה עומד בסתירה לטענה שהעלתה קודם לכן שהיא גילתה את הדכאון זמן קצר לפני החתונה בלבד.

השאלה היא, מדוע התמדתו וחומרתו הפתאומית של מכת השחין של בעלה אחרי החתונה גוברות על התנאי? במקרה של אישה צעירה שרוב הזמן לא היתה שפויה, וגילתה רגעי שפיות רק חלק מהזמן לפני הנישואין ולאחר מכן נהייתה בלתי שפויה לגמרי, מציין הרב אריה לייבוש הורוביץ בשו"ת הרי בשמים, מה' תנינא סי' עב וז"ל:

"... דהך סברא וקבלה דסבור וקיבל לא שייך רק במום כזה שהוא תמיד במצב ומדרגה אחת, מה שאין כן בחולי השוטה שמשנתנה מעת לעת, אם כן אפשר שבאותו מעמד שראה קודם נישואין סבור וקיבל, והשגעונוט שנולדו בה אחר כך אי אפשר לו לקבל..."

על סמך נימוק זה, הרב הורוביץ מתיר את החרם של רבנו גרשום, אשר אוסר על בעל לתת לאשתו גט כנגד רצונה, והתיר לו להתחתן בשנית.

הרעיון שעמקו וחומרתו של מצב רפואי יכולים להשתנות לרעה מופיע בשו"ת מבי"ט ג, ריב לגבי אישה שסבלה ממחלת הנפילה, ובשו"ת אמרי יושר ח"ב, סי' קיט לגבי אישה שסבלה מנירולוגית ומוחית. כן עיין שו"ת ברכת רצה ק"ט; שו"ת בדברי חיים אהע"ז נ"א. לפיכך, אם יהיה שינוי בהתנהגות, יש להתעלם מההצהרה הקודמת שהוא מקבל את המצב. ועל כן, פוסקים אלה מתירים לבעל להתחתן בשנית מבלי שהאישה קבלה את גיטה.

כל הפוסקים הנ"ל עוסקים במומים גדולים אצל האישה; השאלה אם ניתן להגיע לאותן מסקנות כשמדובר במומים אצל הבעל הינה שנויה במחלוקת. בשנים האחרונות, הגיע בית דין רבני בישראל למסקנה זו המשווה מומים אצל האישה למומים אצל הבעל, ואמר שהמסקנה מקובלת על הפוסקים. ראה: פסקי דין רבניים כ"א, רע"ט, רפ"ג; שו"ת מנחת אשר ח"ג:פ"ה.

על סמך הנ"ל, נראה שצריכה להיות עילה לבטל את הקידושין, על אף העובדה שלפני החתונה התובעת לא הבינה לגמרי ולא חוותה את הסימפטומים הקשים של הפרעתו של הנתבע. ואולם, על בסיס העדות המצטברת שהוגשה לבית דין זה המראה אי התאמות בסיפור של התובעת לגבי שרשרת האירועים לפני הנישואין, בצירוף הערכתו של בית הדין שההסתברות שהתובעת לא היתה מודעת למאניה דפרסיה של הנתבע במשך ארבע וחצי או שש שנים לפני החתונה היא נמוכה מאוד. במילים אחרות, לפני החתונה הסימפטומים של הפרעתו אכן הופיעו במלואם בנוכחותה.³ אבל כפי שהעיד מטפל הבריאות בפניו, היא היתה "פגועה נפשית" ועל כן לא היתה מסוגלת להבחין שהוא התנהג בצורה חריגה.

לפיכך, לא יהיה בסיס לבטל את הקידושין באמצעות המנגנון של קידושי טעות.⁴

2. תוקפם של קידושי מומר

עולה מהאמור לעיל שלפני החתונה, הנתבע לא נהל אורח חיים דתי, לא שמר שבת ולא שמר על כללי הכשרות. השאלה היא האם התנהגותו השפיעה על תוקפם של הקידושין, ובסופו של דבר, על תוקף

³ בזמננו, הגיעו לפחות שני בתי דין לאותה מסקנה, לפיה אישה אינה יכולה להסתיר את ההפרעה שלה מבעלה כאשר בני הזוג הכירו זה את זה וחיו ביחד לפני החתונה. תיק (אזורי באר שבע) 818315/7, פד"ר יג, 43, 21 בספטמבר 2015.

⁴ היות ולפי הצגת הדברים על ידה, היא חוותה, בפעם הראשונה, את הסימפטומים של מאניה דפרסיה כמה חדשים אחרי החתונה ובחירה להישאר איתו עוד שנתיים בערך במקום לברוח מיד, היינו אמורים לדון בשאלה אם למעשה היה בסיס לבטל את הקידושין. ואולם, בית דין זה קיבל את הטענה שחומרתה של המחלה התגלתה לפני החתונה, ולכן לא היה שום מום גדול אשר יבטל את הנישואין.

נישואיו לתובעת. במילים אחרות, האם אדם המחלל שבת בפרהסיא נחשב למומר, ואם התשובה אכן חיובית, עלינו לברר אם הקידושין עם אדם כזה הינם תקפים.

שאלת הסף היא האם ההגדרה של מומר מוגבלת למומר ממש, אשר נוטש את היהדות וממיר את דתו לדת אחרת? ברור שהתלמוד מבחין בין מי שלמעשה כופר בכל התורה – "מומר לכל התורה כולה" – ולמעשה מתנער מהשתייכותו לקהל אנשי הברית, לבין "מומר לעבירה אחת" שמורד נגד מצווה אחת. ראה חולין ה עמ' א. קיימת עוד הבחנה בין "מומר להכעיס" – שעובר עבירה בגלל התנגדות עקרונית, לבין "מומר לתיאבון" – שחוטא מטעמי נוחות. ראה חולין ד עמ' א. שלא כמו המומר הכופר, המכנה המשותף לכל המומרים האלה הוא שלא המירו את דתם לדת אחרת.⁵

נשאלת השאלה האם יהודי המחלל שבת בפרהסיא נחשב למומר? על מנת להחשב למחלל שבת בפרהסיא – על אף שלפי פוסקים אחדים, עשרה יהודים אורתודוקסיים צריכים להעיד שראו את האיש מחלל שבת בפרהסיא (ראה: חידושי הרב עקיבא איגר, יורה דעה סי' רסד; שו"ת בנין ציון ח"א, סי' סד; שו"ת חתם סופר, יורה דעה סי' קכ; שו"ת יהודה יעלה, יורה דעה סי' נ) – לפי פוסקים רבים הדרישה היא שמנין של יהודים אורתודוקסיים היו מודעים לכך שהוא מחלל את השבת. ראה: ש"ך, יורה דעה סי' קנז, סעיף ד; באר היטב, יורה דעה סי' קנז, סעיף ג (השווה"ב באר היטב, יורה דעה ב, טו); שו"ת מהר"ם שיק, אורח חיים סי' קכח; שו"ת צמח צדק, אבן העזר סי' רנט; ר' אלגזי, קהילת יעקב סי' תרצו; שדה חמד השלם, מערכת הפה, כלל טז בשם רשב"א, תשב"ץ, רדב"ז ופרי מגדים. מעבר לכך, היות והנתבע עבד את הקרקע בשבת,⁶ גם לפי שיטת יחיד הטוענת שאדם כזה בלבד נחשב למחלל שבת בפרהסיא יסכים שבמקרה שלנו, הוא נחשב עבריין. ראה: בית יוסף, אבן העזר סי' מד בשם עיטור; שו"ת לב חיים, אורח חיים סי' קעה בשם עיטור.

היות ויותר מעשרה יהודים אורתודוקסיים יעידו שהנתבע חילל שבת באופן גלוי ועל כן הוא נחשב למחלל שבת בפרהסיא (ולפיכך כמומר), השאלה היא האם הקידושין שלו – שהוא קידש אישה לאישתו – היה להם תוקף? לפי רוב הפוסקים, קידושין הם תקפים מדאורייתא. ראה: אורחות חיים, היל' קידושין, עמ' נה בשם רש"י; משנה תורה, היל' אישות ד, טו; ספר העיטור, היל' קידושין; אור זרוע, היל' ייבום וקידושין סי' תרד; שו"ת רשב"א סי' תתסב; שו"ת תשב"ץ ח"ג, סי' מז; שו"ת תרומת הדשן סי' ריט; טור, אבן העזר סי' מד; שולחן ערוך, אבן העזר סי' מד, סעיף ט; שו"ת נודע ביהודה, מה' תנינא, אבן העזר סי' פ. עם זאת, ישנם פוסקים אחדים אשר פוסלים את הקידושין, או שרואים אותם כתקפים מדרבנן, או שטוענים שקידושין כאלה הם ספק קידושין. ראה: מרדכי, יבמות ח"ד, סי' קז בשם ר' שמשון לגבי יבם שהוא מומר; עיטור, היל' קידושים בשם יש אומרים; טור, אבן העזר סי' מד בשם יש אומרים; שו"ת מהר"י מינץ סי' יב; שו"ת מהרשד"ם, אבן העזר סי' י וגם בשם רמב"ם וסמ"ג; לבוש מרדכי סי' סד.

לבסוף, במענה לשאלה, האם מפני שלא גדל בבית דתי ולא קיבל חינוך דתי בבית אביו, והתנהגותו תואמת את הנורמות והערכים של החברה בה הוא חי, יש לחשב אותו כ"תינוק שנשבה בין הגוים": כפי שכבר ציינו, שלושה גברים יהודים שומרי מצוות ואישה יהודיה אחת שומרת מצוות אמרו פה אחד, בנחרצות, "בהחלט לא". כפי שהנתבע עצמו הודה, הוא התנגד באופן עקרוני ואידיאולוגי לשמירה על הנורמות של דת כלשהי. הוא היה אפיקורס – אתאיסט.

⁵ כך, למשל, השאלה אם חיוב החליצה קיים במקרה של יבם מומר או, באופן דומה, במקרה של יהודי אשר כופר בתורה כולה או יהודי אשר מחלל את השבת בפרהסיא, היא שנויה במחלוקת. ראה: מרדכי, יבמות ח"ד, סי' קז בשם הגאונים, ודעות שונות המופיעות בשו"ת יביע אומר כרך ט, אבן העזר סי' לו.

⁶ כיסוח הדשא (מאיץ את גידול הדשא), וכן חרישה זרעיה מהווים "עבודת קרקע".

לגבי המקרה של בעל אשר הסבא וסבתא שלו היו מומרים ונישאו בכנסייה נצרית והוא בעצמו היה תינוק שנשבה בין הגויים אשר, במהלך שירותו הצבאי עבר עבירות שונות בזדון ובצורה בזויה ומגעילה, כולל חילול שבת, פסק הרב יצחק וייס (שו"ת מנחת יצחק ח"ג, סי' קז) וז"ל:

"... דיש ד' שיטות במומר שקידש, א' דהוי קדושין מדאורייתא, ב' דלא הוי קדושין כלל, ג' דהוי קידוש ספק, ד' דהוי רק קדושי דרבנן, ועי' בתשו' מהרש"ם (ח"ב סי' ק"י וקי"א), שהאריך בזה אם יש לצרף דעת הפוסקים דלא הוי רק קדושי מדרבנן, וכתב שאחרי שדעת רוב הפוסקים דקדושי מומר מה"ת, א"א להקל מטעם זה בלבד, אבל מ"מ צדד שם לצרף ספק זה, לספק ב' ששכיח טפי להקל ... דהיכא דספק א' שכיח טפי להקל, מצרפים ספק ב' שמצוי טפי להחמיר..."

בקיצור: ניתן לסמוך על ספק ספיקא (ספק כפול) בהקשר של כפירה במשפחה של הבעל ולפיכך ניתן לבטל את קידושי המומר. במילים אחרות, היות והרב וויס מאמץ את העמדה לפיה בזמננו, יהודי שנגעל מעשיית מצוות והוא עובר בכוונה, כולל חילול שבת בפרהסיא, נכנס לקטגוריה של תינוק שנשבה בגויים (שו"ת מנחת יצחק ח"א, סי' י) ועל כן הוא אינו נחשב כמומר. הוא יחשב כמומר רק אם היתה קיימת במשפחתו המרת דת ממש – המרה לדת אחרת.

על פני הדברים, העדר המרה לדת אחרת במשפחתו של הנתבע מונע את האפשרות להיזקק לספק ספיקא. ואולם, במחשבה שנייה, בהחלט ייתכן שרב וויס היה מסכים להישען על ספק ספיקא בנסיבות המקרה שלנו, בו הבעל התנגד עקרונית לכל דת. הוא "מומר לכל התורה כולה" – לתורה כולה בכלל, ולקבלת דת כלשהי בפרט. מעבר לכך, הוריו של הנתבע גם הם התנגדו לכל הדתות, ולעגו לאלה שהתנהלו לפי אורחותיהן. למעשה, הם התחתנו באופן אזרחי בגלל התנגדותם האידיאולוגית לאימוץ אורח חיים דתי כלשהו, שלא לדבר על מצוות היהדות. העובדה שגדל בבית כזה, בנוסף לאורח החיים האישי של הנתבע ועמדתו האידיאולוגית כלפי הדת, אפשר שישתוו בעיני רב וויס לזוג יהודי אשר התחתנו בכנסייה נוצרית. לפיכך, לפי רב וויס, צריכה להיות עילה לביטול הקידושין על סמך ספק ספיקא.

בדונו בתקפם של קידושי מומר אשר מחלל שבת, כותב רב שבדרון, בשו"ת מהרש"ם ח"ב, סי' ק"י וז"ל:

"... וכבר נתבאר דגבי מומר שקידש איכא קצת פוסקים דקידושיו רק מדרבנן א"כ אף דרוב פוסקים מחמירים מ"מ איכא ספק ספיקא להקל ... דהיכא דספק א' שכיח טפי להקל מצרפין ספק ב' אף שמצוי טפי להחמיר ... הס"ס הוא בעיקר הקידושין וכל חזקה א"א שלה מתבטל למפרע וע' מהרי"ט ח"א סי' קל"ח דיש להקל בספק ספיקא בקידושין אך כפי שנראה ג"ז לא נתברר [במקרה בפננו – א.י.ו.] אם המקדש היה מחלל שבת קודש בפרהסיא בשעת נישואין כ"א ע"פ האשה ואם מפני שהמיר אח"כ הרי לא נולדו ב' הספיקות ביחד וא"א להקל משום ספק ספיקא."

פן תועלה הטענה שבעת החדשה, אדם שמחלל שבת בפרהסיא היה נחשב בעיני המהרש"ם כתינוק שנשבה בגוים, פוסק המהרש"ם במקום אחר שאם ברור שהוא מכיר את מצוות השבת ועדיין אינו מתבייש לחלל את השבת בפני מנין של יהודים שומרי מצוות, הוא מומר גמור, ואסור לשתות את היין שלו.

בשו"ת מהרש"ם ח"א, סי' קכא, פוסק רב שבדרון:

וראיתי בשו"ת בנין ציון החדשות סי' כ"ג דבזה"ז שמתפללים בשבת ומודים בבורא עולם ומלים בניהם ונוהגים בגיטין וקידושים שהם עיקרי הדת יש להקל שלא יהא מגעם עושה יין נסך ... והכי נמי בנדון דנן... דדווקא במבורר שיועד דיני שבת ומעיז פניו לחלל בפני עשרה דינו כמומר גמור ומגעי יין נסך.

פסק

על פי העדות המצטברת שהוגשה לבית דין שלנו, התנהגותו של הנתבע תעשה אותו בעיני הרב שבדרון כמומר גמור.

במילים אחרות, בהתאם לעמדתו, ניתן להיזקק לספק ספיקא ככלי לביטול הקידושין במקרה של מומר שהוא מחלל שבת בפרהסיא.⁷

לפיכך, במקרה שלנו, כאשר ברור שעוד קודם למועד החתונה הנתבע היה מומר, דהיינו, מחלל שבת בפרהסיא ואתאיסט,⁸ ניתן לבטל את הקידושין על סמך אותו ספק ספיקא.⁹

מגישותיהם של רב שבדרון ורב וייס עולה מכללא שההגדרה של מומר אינה מוגבלת ליהודי אשר המיר את דתו לדת אחרת כפי שסברו פוסקים אחרים;¹⁰ אלא יהודי שהוא תינוק שנשבה בין הגוים שעובר על האיסורים, כולל חילול שבת בפרהסיא ולועג למצוות – גם אותו אפשר להגדיר כמומר.¹¹ על סמך אותם פוסקים, אנו מניחים שיש לסווג את הנתבע כמומר. לפיכך, קידושיו בטלים.

לאור האמור לעיל, התובעת מותרת לכל אדם יהודי מלבד כהן, מבלי לקבל גט.

ועל כל זה באנו על החתום ביום י"ט טבת תשע"ז (17ינואר 2017)

⁷ כפי שציין המהרש"ם, מסקנתו היא בהתאם לדעת המהרי"ט, אשר טוען שבמקרה של ספק ספיקא בקידושין, ניתן לפסוק לקולא. ראה: שו"ת מהרי"ט ח"א, סי' קלח (סיפא). במקרה הספיקי שלו, היות ולא היה ברור שהבעל אכן היה מומר אשר חילל את השבת בפרהסיא, לא ניתן היה להיזקק לטענה של ספק ספיקא על מנת לבטל את הקידושין.

⁸ על אף שהרבנים קוק, הנקין, יהודה וייס ואחרים טוענים שבזמננו, "מומר" מוגבל לאדם אשר ממיר את דתו ולא כולל מחלל שבת בפרהסיא (ראה: שו"ת דעת כהן סי' קנג; פירושי איברא ח"ה, סי' ה ושו"ת מנחת יצחק ח"ג, סי' קז), בכל זאת התיאור בו תיארה אותו התובעת, בנוסף להצהרותיהם של צדדים שלישיים שנמסרו כולן משיק לפי תומה, תואם את הפסק ההלכתי שקדם לכך שעסק במומר אשר חלל את השבת בפרהסיא בצירוף דחייה עקרונית של הסמכות המחייבת של ההלכה בנוסף לכל סמכות דתית קיימת. לבסוף, גם אם הנתבע דחה היבטים מסוימים של התיאור שתיארה אותו התובעת, הוא לא הכחיש את טענותיה של התובעת בקשר לדחייתו העקרונית של הדת בכלל, ושל הדת היהודית בפרט.

מסקנתנו מבוססת על הפסק של רבי יעקב אטלינגר, כפי שציטט אותו המהרש"ם. על אף שהוא טוען שלא ניתן היום לסווג מחלל שבת בפרהסיא כמומר, בכל זאת, אם האיש דוחה את המצוות, בנוסף להיותו מחלל שבת מטעמים אידיאלוגיים ולא מטעמים כלכליים, ניתן להשוותו למומר גמור. ראה: אטלינגר, מנחת עני, ירושלים, 1963, 91a; שו"ת בנין ציון החדשות סי' כג.

⁹ שו"ת אבני אפוד מציע שטענת הספק ספיקא כרוכה בעובדה שרוב הפוסקים טוענים שקידושי מומר הם מדרבנן, והמיעוט טוען שהם תקפים מדאורייתא; ניתן לבטל את הקידושין על סמך הספק ספיקא. עם כל הכבוד, עיון בכל ההחלטות בענין זה יצביע על ההיפך, דהיינו, שרוב הפוסקים טוענים שהקידושין מוכרים מדאורייתא והמיעוט הכירו בתקפותם מדרבנן. ראה: שו"ת בית יצחק ח"א, סי' כה; שו"ת מהרש"ם ח"ב, סי' קי. על כן, הצעתו של אבני אפוד לבטל את קידושי המומר אין לו על מה שתעמוד.

¹⁰ שו"ת שאלת יעבץ סי' לב; שו"ת מצפה אריה תנינא סי' יט; שו"ת חתם סופר ח"ב, סי' עג, ח"ו, סי' נו; שו"ת אבני נזר סי' רכג; שו"ת באר עסק סי' עו.

¹¹ שו"ת בצל חכמה ח"א, סי' נא(ב); חזון איש, אבן העזר סי' קיח, סעיף ה; שו"ת כוכב מיעקב סי' מא; שו"ת יביע אומר, כרך ט, אבן העזר סי' לו, ו-ז; שו"ת שערי ציון ח"ב, אבן העזר סי' כ(ז).

